

فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی - امنیتی
دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)

سال سیزدهم، شماره ۵۱ (پائیز ۱۴۰۳) صص ۹۹-۱۲۳

تحلیل پیامدهای فروش پهپادهای ایرانی به روسیه و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

● سید محسن مرتضوی نسب ●

پژوهشگر دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام) تهران، ایران (نویسنده مسئول)

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۰

چکیده

این پژوهش با هدف تحلیل پیامدهای فروش پهپادهای ایرانی به فدراسیون روسیه و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران انجام شد. پژوهش مبتنی بر چارچوب نظری واقع‌گرایی و نظریه‌های مکمل امنیت ملی چندبُعدی، روابط اقتصادی بین‌الملل و امنیت انسانی طراحی گردید. داده‌های کیفی از منابع علمی، گزارش‌های راهبردی و اسناد رسمی گردآوری شدند و با استفاده از روش تحلیل مضمون، الگوها و مضامین کلیدی فرصت‌ها، تهدیدها و چالش‌های این همکاری نظامی استخراج شد. یافته‌ها نشان داد فروش پهپادها ظرفیت‌های فناورانه ایران را تقویت و قدرت بازدارندگی و نفوذ ژئوپلیتیک کشور را افزایش داده است. همزمان، تهدیدهایی نظیر فشارهای تحریمی، بی‌ثباتی منطقه‌ای، پیچیدگی‌های دیپلماتیک و پیامدهای اخلاقی نیز مشاهده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که موفقیت این سیاست مستلزم تعادل میان فرصت‌ها و تهدیدها و توجه هم‌زمان به ابعاد نظامی، امنیتی، اقتصادی و اخلاقی است. بر اساس این تحلیل، تدوین دکترین صادرات نظامی، ایجاد سامانه ارزیابی پیامدهای راهبردی و تقویت دیپلماسی دفاعی فعال می‌تواند ضمن بهره‌برداری از فرصت‌ها، ریسک‌ها را مدیریت نماید.

کلید واژگان: پهپاد، فروش نظامی، روسیه، امنیت ملی، جمهوری اسلامی ایران.

مقدمه و بیان مسئله

توسعه فناوری پهپاد (UAV) در جهان طی دو دهه اخیر به یکی از محورهای اصلی تحول در عرصه‌های نظامی، امنیتی و حتی سیاسی تبدیل شده است. این فناوری که در ابتدا صرفاً به منظور انجام عملیات شناسایی و جمع‌آوری اطلاعات به کار می‌رفت، به سرعت در حال تکامل است و اکنون نقش کلیدی در انجام مأموریت‌های تهاجمی و دفاعی با دقت بالا ایفا می‌کند. پهپادها با قابلیت انجام عملیات بدون نیاز به حضور انسانی در میدان جنگ، کاهش هزینه‌های انسانی و مالی، و امکان انجام مأموریت‌های پیچیده در شرایط دشوار، در ساختار دفاعی بسیاری از کشورها جایگاه ویژه‌ای یافته‌اند (Smith, 2021).

جمهوری اسلامی ایران نیز از این روند جهانی عقب نمانده و با سرمایه‌گذاری‌های گسترده در بخش‌های تحقیق و توسعه و بهره‌گیری از توانمندی‌های بومی، توانسته پهپادهایی با قابلیت‌های پیشرفته تولید و توسعه دهد. این پهپادها که در طیف گسترده‌ای از عملیات نظامی و امنیتی مورد استفاده قرار می‌گیرند، به کشورهای مختلفی از جمله روسیه صادر شده‌اند (احمدی، ۲۰۲۳). این همکاری‌های نظامی - فنی نه تنها از منظر اقتصادی حائز اهمیت است، بلکه به طور مستقیم بر معادلات امنیتی و ژئوپلیتیکی منطقه تأثیر گذار بوده و سبب تغییر رویکردهای راهبردی بازیگران مختلف در خاورمیانه شده است (Jones & Lee, 2022).

فروش پهپادهای ایرانی به روسیه در سال‌های اخیر اهمیت ویژه‌ای یافته است، زیرا این همکاری در بستر روابط راهبردی دو کشور و در شرایط پیچیده جهانی شکل گرفته است و پیامدهای مشخصی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران دارد. از یک سو، این همکاری توان دفاعی ایران را تقویت کرده و قدرت بازدارندگی کشور را افزایش می‌دهد؛ از سوی دیگر، فشارهای بین‌المللی و تحریم‌ها را افزایش داده است. درک دقیق ابعاد مختلف این همکاری و پیامدهای آن بر امنیت ملی ایران، اهمیت استراتژیک دارد و تحلیل فرصت‌ها و تهدیدهای مرتبط با آن هدف محوری این پژوهش را شکل می‌دهد (کریم‌زاده، ۱۴۰۲).

در این میان، مسئله اصلی پژوهش حاضر عبارت است از: «پیامدهای فروش پهپادهای ایرانی به روسیه

و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»

تحولات جهانی و پیچیدگی‌های روابط بین‌الملل در دهه‌های اخیر، به‌ویژه در سایه فشارهای تحریمی و مناقشات منطقه‌ای، بر حساسیت تعاملات نظامی و فروش تسلیحات افزوده است. در این راستا، بررسی تأثیرات فروش پهپادهای ایرانی به روسیه از دو جنبه فرصت‌ها و تهدیدها برای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، از اهمیت فراوانی برخوردار است. این مسئله به‌طور خاص در شرایطی که روابط ایران و روسیه در قالب یک همکاری راهبردی و سیاسی- نظامی شکل گرفته است، نیازمند تحلیل جامع و همه‌جانبه‌نگر می‌باشد (کریم‌زاده، ۱۴۰۲).

فناوری پهپاد علاوه بر جنبه نظامی و امنیتی، در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی نیز اثرگذار است. فروش پهپادها فرصت‌های قابل توجهی برای رشد صنعت دفاعی داخلی، تأمین منابع مالی برای تحقیقات پیشرفته و ایجاد اشتغال در بخش‌های فناوری و تولید فراهم کرده است. در عین حال، این همکاری معضلاتی مانند وابستگی فناورانه، ریسک‌های امنیتی ناشی از نشت فناوری و اثرات منفی بر وجهه بین‌المللی کشور ایجاد کرده است (نصیری و همکاران، ۱۳۹۹).

فروش پهپادهای ایرانی به فدراسیون روسیه که یکی از بازیگران اصلی معادلات امنیتی و ژئوپلیتیکی جهان است، در شرایط پیچیده بین‌المللی انجام می‌شود و پیامدهای اقتصادی، فنی، سیاسی و امنیتی مشخصی برای ایران دارد. شناخت دقیق ابعاد و پیامدهای این همکاری، به‌ویژه در شرایط پرتنش جهانی، برای تدوین راهبردهای مؤثر در حوزه امنیت و دفاع ملی حیاتی است.

تحولات ژئوپلیتیکی سریع در منطقه خاورمیانه و روابط پیچیده بین قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، اهمیت تحلیل همه‌جانبه از اثرات این همکاری را دوچندان کرده است. سیاست‌گذاران و مدیران امنیتی کشور باید بتوانند با درک عمیق از فرصت‌ها و تهدیدات ناشی از فروش پهپاد به روسیه، راهبردی متوازن اتخاذ کنند که هم منافع دفاعی و فناورانه ایران را تضمین کند و هم از بروز مخاطرات سیاسی، اقتصادی و حقوقی جلوگیری نماید. در نهایت، این پژوهش می‌تواند با ارائه تحلیل‌های راهبردی و علمی، به درک بهتر تعاملات ایران با قدرت‌های جهانی کمک کرده و نقش جمهوری اسلامی ایران را در عرصه دیپلماسی بین‌المللی تقویت کند. همچنین، ضرورت دارد هر تصمیم کلان در زمینه صادرات تسلیحات نظامی با اتکا به چارچوب‌های نظری معتبر امنیتی، تحلیل‌های هزینه- فایده دقیق و سنجش پیامدهای بلندمدت گرفته شود تا از بروز عواقب ناخواسته جلوگیری شده و به توسعه امنیت پایدار

کشور کمک گردد (Jones & Lee, 2022؛ نصیری و همکاران، ۱۳۹۹).

بر همین اساس، سؤالات پژوهش به شرح زیر تدوین شده‌اند:

پیامدهای فروش پهپادهای ایرانی به روسیه چیست و چگونه این همکاری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران تأثیر می‌گذارد؟ برای پاسخ به این پرسش، سؤالات فرعی زیر مطرح می‌شوند:

۱- فروش پهپادهای ایرانی به روسیه چه تأثیری بر تقویت توانمندی‌های دفاعی و صنعتی ایران دارد؟

۲- این همکاری چه تغییراتی در معادلات امنیتی و توازن قوا در منطقه ایجاد می‌کند؟

۳- تهدیدات احتمالی امنیتی ناشی از این همکاری کدام‌اند و چگونه باید مدیریت شوند؟

پیشینه پژوهش

فروش تسلیحات و تجهیزات نظامی، به‌ویژه فناوری‌های پیشرفته‌ای همچون پهپادها، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر سیاست‌های دفاعی و امنیتی کشورهای صادرکننده و واردکننده، نقش کلیدی در تحولات روابط بین‌الملل و معادلات ژئوپلیتیکی بازی می‌کند (موسوی، ۱۳۹۹). پهپادها با قابلیت‌های گسترده‌ای که در حوزه شناسایی، نظارت، حمله دقیق و انجام مأموریت‌های پیچیده دارند، تحولی بنیادین در ساختارهای دفاعی کشورهای مختلف ایجاد کرده‌اند (کارتر، ۲۰۱۸). در دهه‌های اخیر، استفاده از این فناوری‌ها به‌عنوان ابزاری کلیدی در جنگ‌های نوین و عملیات‌های ضد تروریستی به شدت افزایش یافته است (Smith, 2021). در ایران، توسعه فناوری پهپاد یکی از اولویت‌های مهم سیاست‌های دفاعی محسوب می‌شود که با هدف تقویت خودکفایی نظامی و ارتقای توان بازدارندگی انجام گرفته است (احمدی، ۲۰۲۳). ظرفیت‌های تحقیقاتی و صنعتی ایران در این حوزه به‌گونه‌ای است که کشور توانسته پهپادهایی با ویژگی‌های فنی پیشرفته و قابلیت‌های متنوع تولید کند که نه تنها در داخل کشور به کار گرفته می‌شوند، بلکه به‌عنوان کالای صادراتی به کشورهای هم‌پیمان ارائه می‌گردند (رضایی، ۱۴۰۰). این امر نشان‌دهنده رشد فناوری بومی و افزایش نقش ایران در بازارهای تسلیحات منطقه‌ای و بین‌المللی است.

با توجه به اهمیت استراتژیک پهپادها، فروش این تجهیزات به روسیه به‌عنوان یکی از قدرت‌های

نظامی بزرگ جهان، از جنبه‌های مختلف قابل بررسی است. مرکز مطالعات راهبردی (۱۴۰۲) تأکید کرده است که این همکاری نظامی- فنی، ضمن ایجاد فرصت‌های اقتصادی و ارتقای موقعیت ایران در سطح بین‌المللی، چالش‌ها و تهدیدات امنیتی خاص خود را به همراه دارد. از جمله این چالش‌ها می‌توان به فشارهای تحریمی جدید، افزایش حساسیت کشورهای منطقه نسبت به سیاست‌های دفاعی ایران و تغییر موازنه قوا در خاورمیانه اشاره کرد.

در حوزه اقتصادی، تحلیل‌های کارتر (۲۰۱۸) نشان می‌دهد که صادرات تسلیحات نظامی علاوه بر درآمدزایی قابل توجه، می‌تواند باعث رشد صنایع دفاعی داخلی، ایجاد اشتغال و ارتقای ظرفیت‌های فناوری و پژوهشی شود. این امر به توسعه کلی اقتصاد دانش‌بنیان کشور کمک می‌کند، اما در عین حال وابستگی به بازارهای خارجی و تأثیرپذیری از تحولات سیاسی- اقتصادی جهانی را نیز افزایش می‌دهد.

در مطالعات منطقه‌ای، حسینی و همکاران (۱۴۰۱) به نقش صادرات پهپادهای ایرانی در تقویت همکاری‌های امنیتی و نظامی بین ایران و کشورهای خریدار پرداخته‌اند. آنها بر این نکته تأکید دارند که این همکاری‌ها علاوه بر مزایای اقتصادی و فناورانه، موجب تحکیم روابط استراتژیک و ایجاد شبکه‌های امنیتی منطقه‌ای می‌شود که می‌تواند به افزایش ثبات و امنیت کمک کند. با این وجود، این تعاملات ممکن است باعث افزایش نگرانی‌های امنیتی در میان رقبای منطقه‌ای شده و موجب تشدید رقابت تسلیحاتی گردد.

از منظر سیاسی، فروش پهپاد به روسیه در بستر تحولات جنگ اوکراین اهمیت یافته است. جانسون (۲۰۱۹) معتقد است که این معامله به‌عنوان بخشی از راهبرد روسیه برای مقابله با فشارهای غربی و تحکیم جایگاه خود در خاورمیانه دیده می‌شود. همچنین، این همکاری می‌تواند موجب ایجاد نوعی توازن قدرت جدید در منطقه شده و پیامدهایی برای سیاست‌های امنیتی کشورهای خلیج فارس و ناتو داشته باشد. اما همزمان، این تعاملات پیچیدگی‌های امنیتی و دیپلماتیک متعددی را به همراه دارد که نیازمند مدیریت دقیق است.

در حوزه حقوقی و اخلاقی، برنشتاین و همکاران (۲۰۲۰) به تأثیرات انسانی و اجتماعی فروش تسلیحات نظامی تأکید کرده‌اند. آنها هشدار می‌دهند که عدم رعایت استانداردهای اخلاقی در صادرات نظامی می‌تواند به نقض حقوق بشر و تشدید بحران‌های منطقه‌ای منجر شود. این موضوع

در همکاری ایران و روسیه که در محیط‌های پرتنش سیاسی و نظامی شکل گرفته، اهمیت دوجندانی دارد و ضرورت تدوین سیاست‌های مسئولانه و اخلاق‌مدارانه را نشان می‌دهد.

علاوه بر موارد فوق، پژوهش‌های دیگری نیز به تحلیل ریسک‌ها و پیامدهای بلندمدت این همکاری‌ها پرداخته‌اند. به‌عنوان مثال، مرکز مطالعات راهبردی (۱۴۰۲) بر ضرورت تدوین دکترین صادرات نظامی تأکید دارد که بر اساس آن، سیاست‌های صادرات نظامی باید به‌گونه‌ای طراحی شود که ضمن بهره‌برداری از فرصت‌ها، از افزایش آسیب‌پذیری‌های فناورانه، اقتصادی و امنیتی جلوگیری شود. این دکترین می‌تواند به‌عنوان چارچوبی برای مدیریت ریسک‌ها و ارتقای پایداری امنیت ملی ایران عمل کند.

در مجموع، پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که موضوع فروش پهپادهای ایرانی به روسیه یک پدیده پیچیده و چندبعدی است که باید از منظر نظامی، سیاسی، اقتصادی، حقوقی و اخلاقی مورد بررسی قرار گیرد. این پژوهش با بهره‌گیری از رویکردی تحلیلی و با در نظر گرفتن تمام این ابعاد، قصد دارد تا به درک عمیق‌تر و جامع‌تری از پیامدهای این همکاری نظامی - فنی دست یابد و پیشنهادهایی کاربردی برای مدیریت بهتر این رابطه ارائه دهد.

جدول ۱ - پیشینه پژوهش

محدودیت‌ها / نکات تکمیلی	نتایج کلیدی / یافته‌ها	موضوع / محور اصلی مطالعه	سال	نویسنده / منبع
تحلیل کلی و نظری، بدون تمرکز خاص بر ایران و روسیه	فروش تسلیحات پیشرفته مانند پهپادها تأثیر به‌سزایی بر روابط بین‌الملل و ژئوپلیتیک دارد.	نقش فروش تسلیحات و فناوری‌های پیشرفته نظامی در سیاست‌های دفاعی و امنیتی	۱۳۹۹	موسوی
ریسک وابستگی به بازارهای خارجی نیز مورد توجه قرار گرفته است	پهپادها تحول بنیادین در ساختار دفاعی کشورها ایجاد کرده‌اند و صادرات تسلیحات موجب رشد اقتصادی و اشتغال می‌شود.	کاربرد پهپادها در جنگ‌های نوین و عملیات ضد تروریستی	۲۰۱۸	کارتز

احمدی	۲۰۲۳	توسعه فناوری پهپاد در ایران و خودکفایی دفاعی	ایران پهپادهای پیشرفته بومی تولید کرده که علاوه بر استفاده داخلی، به کشورهای هم‌پیمان صادر می‌شوند.	تمرکز بر توانمندی داخلی، کمتر به پیامدهای منطقه‌ای پرداخته شده
رضایی	۱۴۰۰	نقش ایران در بازارهای منطقه‌ای و بین‌المللی تسلیحات	رشد فناوری بومی و افزایش سهم ایران در صادرات پهپاد به کشورهای هم‌پیمان.	تحلیل اقتصادی بیشتر، کمتر به امنیت ملی پرداخته است
مرکز مطالعات راهبردی	۱۴۰۲	پیامدهای همکاری نظامی-فنی ایران و روسیه	فرصت‌های اقتصادی و ارتقای موقعیت بین‌المللی وجود دارد، ولی تهدیداتی چون فشار تحریمی و تغییر موازنه هم هست.	نیاز به تدوین راهبردهای مدیریت ریسک
حسینی و همکاران	۱۴۰۱	همکاری‌های امنیتی و نظامی ایران با کشورهای خریدار پهپاد	همکاری‌ها ثبات امنیتی و روابط استراتژیک را تقویت می‌کند اما نگرانی‌های امنیتی و رقابت تسلیحاتی را افزایش می‌دهد.	تمرکز بر بعد منطقه‌ای، کمتر به تبعات اقتصادی پرداخته شده
جانسون	۲۰۱۹	تحلیل سیاسی فروش پهپاد به روسیه در بستر جنگ اوکراین	معامله برای مقابله با فشارهای غربی و ایجاد توازن قدرت جدید در منطقه اهمیت دارد.	پیچیدگی‌های امنیتی و دیپلماتیک نیازمند مدیریت دقیق است
برنشتاین و همکاران	۲۰۲۰	اثرات حقوقی و اخلاقی فروش تسلیحات نظامی	عدم رعایت استانداردهای اخلاقی می‌تواند به نقض حقوق بشر و تشدید بحران‌ها منجر شود.	نیاز به سیاست‌های مسئولانه و اخلاق مدارانه
مرکز مطالعات راهبردی	۱۴۰۲	تدوین دکترین صادرات نظامی	ضرورت سیاست‌های صادراتی برای بهره‌برداری از فرصت‌ها و جلوگیری از آسیب‌پذیری‌های فناورانه و امنیتی	چارچوب مدیریتی برای پایداری امنیت ملی

مبانی نظری پژوهش

۱- چارچوب نظری پژوهش

واقع‌گرایی و نظریه‌های مکمل

۱۰۶

واقع‌گرایی (Realism) به‌عنوان چارچوب اصلی پژوهش انتخاب شده است و سه نظریه دیگر نقش مکمل دارند: امنیت ملی (ابعاد چندبُعدی و جامع)، روابط اقتصادی بین‌الملل (پیامدهای اقتصادی و تجاری) و امنیت انسانی (پیامدهای اخلاقی و انسانی).

۲- نظریه واقع‌گرایی در روابط بین‌الملل

نظریه واقع‌گرایی (Realism) یکی از بنیادی‌ترین نظریه‌ها در حوزه روابط بین‌الملل است که از دوران کلاسیک تا امروز جایگاه مهمی داشته و تحلیل روابط میان دولت‌ها را بر پایه رقابت برای کسب قدرت و تأمین امنیت ملی شکل می‌دهد (مورگان، ۲۰۲۰). واقع‌گرایی با تأکید بر ساختار آنارشی نظام بین‌الملل، بر این باور است که در غیاب یک قدرت مرکزی (حکومت جهانی)، دولت‌ها خودمحمور عمل کرده و برای حفظ بقا و افزایش نفوذ خود تلاش می‌کنند (والترز، ۱۹۷۹).

در این دیدگاه، امنیت ملی به‌عنوان هدف اصلی سیاست خارجی کشورها مطرح است و همه اقدامات سیاسی، اقتصادی و نظامی در خدمت دستیابی به این هدف قرار می‌گیرد. صادرات تسلیحات، به‌ویژه فناوری‌های پیشرفته نظامی مانند پهپادها، به‌عنوان ابزاری برای افزایش قدرت بازدارندگی و تقویت جایگاه ژئوپلیتیکی کشورها محسوب می‌شود (مایرز، ۲۰۱۹). ایران با فروش پهپادهای خود به روسیه، نه تنها به دنبال منافع اقتصادی است بلکه در چارچوب بازی قدرت جهانی، در پی افزایش وزن استراتژیک خود و تغییر معادلات قدرت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای می‌باشد (کریم‌زاده، ۱۴۰۲).

از منظر واقع‌گرایی، چنین همکاری‌هایی ممکن است باعث ایجاد توازن قوا در منطقه و حتی جهانی شود، اما همزمان می‌تواند واکنش‌ها و فشارهای متقابل از سوی کشورهای رقیب و قدرت‌های بزرگ‌تر به دنبال داشته باشد (والترز، ۱۹۷۹). این فشارها اغلب به‌صورت تحریم‌های اقتصادی، محدودیت‌های دیپلماتیک و حتی تهدیدات امنیتی بروز می‌کند که مستقیماً امنیت ملی کشور

صادرکننده را تحت تأثیر قرار می‌دهد. واقع‌گرایی همچنین تأکید دارد که دولت‌ها باید در تدوین سیاست‌های دفاعی و صادرات تسلیحات، منافع ملی و محاسبات هزینه - فایده را به دقت بسنجند تا از بروز پیامدهای منفی جلوگیری کنند (مورگان، ۲۰۲۰). در نتیجه، بررسی پیامدهای فروش پهپادهای ایرانی به روسیه باید در چارچوب واقع‌گرایی، به‌عنوان نظریه اصلی، انجام گیرد تا ابعاد امنیتی و راهبردی آن به‌طور جامع تحلیل شود.

۳- نظریه امنیت ملی: رویکرد چندبُعدی

نظریه امنیت ملی (National Security Theory) که به‌عنوان تکمیل‌کننده واقع‌گرایی مطرح می‌شود، ابعاد مختلف امنیت را فراتر از بعد نظامی صرف می‌داند و بر امنیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فناوری نیز تأکید دارد (بلاک، ۲۰۱۸). در این چارچوب، امنیت ملی به معنای حفاظت از کل نظام سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشور است که شامل سلامت فناوری و استقلال صنعتی نیز می‌شود (کارتر، ۲۰۲۱).

فروش پهپادهای پیشرفته ایرانی به روسیه، ضمن تقویت اقتصاد دفاعی و فناوری بومی، فرصت‌های اقتصادی و اشتغال‌زایی قابل توجهی فراهم می‌کند. توسعه صنعت دفاعی به‌عنوان زیرساختی کلیدی برای امنیت ملی، می‌تواند منجر به افزایش خودکفایی و کاهش وابستگی به واردات نظامی شود (احمدی، ۲۰۲۳). علاوه‌براین، این تعاملات می‌تواند ظرفیت دیپلماسی دفاعی ایران را گسترش داده و امکان تعاملات چندجانبه در عرصه‌های منطقه‌ای و جهانی را افزایش دهد. اما از سوی دیگر، این رویکرد هشدار می‌دهد که پیامدهای منفی این همکاری، مانند تشدید تحریم‌ها، وابستگی فناورانه و احتمال نشت تکنولوژی به طرف‌های ثالث، می‌تواند به تهدیدی جدی برای امنیت ملی تبدیل شود (نصیری و همکاران، ۱۳۹۹). همچنین، مسائل سیاسی و حقوقی ناشی از این تعاملات، چالش‌هایی برای پایداری امنیت ملی در درازمدت ایجاد می‌کند. بنابراین، نظریه امنیت ملی کمک می‌کند تا موضوع فروش پهپاد به روسیه در چارچوبی جامع‌تر و چندبُعدی مورد تحلیل قرار گیرد و ضمن ارزیابی فرصت‌ها، تهدیدات و چالش‌ها به راه کارهای متوازن برای حفظ امنیت ملی دست یابیم.

۴- نظریه روابط اقتصادی بین‌الملل: تجارت تسلیحات به مثابه ابزاری راهبردی

نظریه روابط اقتصادی بین‌الملل (International Political Economy) بر تأثیر متقابل سیاست و اقتصاد در روابط میان کشورها تمرکز دارد و تجارت تسلیحات را به‌عنوان ابزاری مهم در تقویت مناسبات سیاسی و اقتصادی می‌داند (اسمیت و جونز، ۲۰۱۷). بر اساس این نظریه، فروش پهپادهای نظامی فراتر از یک تراکنش اقتصادی ساده است و در بستر رقابت‌های ژئوپلیتیکی و امنیتی قرار دارد.

ایران با صادرات پهپاد به روسیه، نه تنها به دنبال کسب درآمد و ارتقای توان صنعتی است، بلکه در پی افزایش تأثیرگذاری خود در معادلات جهانی و منطقه‌ای می‌باشد (نصیری و همکاران، ۱۳۹۹). این فروش موجب ارتقای توان دفاعی روسیه نیز شده و در نتیجه، ایران به‌عنوان یک بازیگر مهم در حوزه فناوری نظامی شناخته می‌شود.

این نظریه همچنین بر مشکلاتی همچون وابستگی فناورانه و مخاطرات ناشی از انتقال تکنولوژی تأکید دارد. به‌ویژه در حوزه صنایع حساس دفاعی، انتقال تکنولوژی ممکن است باعث افزایش آسیب‌پذیری‌های امنیتی شود و در نهایت به بروز چالش‌های سیاسی و امنیتی منجر گردد (اسمیت و جونز، ۲۰۱۷).

۵- نظریه امنیت انسانی: تأکید بر ابعاد اخلاقی و انسانی امنیت

نظریه امنیت انسانی (Human Security) در تقابل با رویکردهای سنتی امنیت ملی، امنیت را محدود به بُعد نظامی و دولتی نمی‌داند و بر امنیت فردی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مردم تأکید می‌کند (کینگزبری، ۲۰۲۲). این رویکرد، جنبه‌های حقوق بشری، اخلاقی و اجتماعی سیاست‌های دفاعی و نظامی را برجسته می‌سازد.

فروش پهپادهای ایرانی به روسیه، علاوه بر ابعاد نظامی، ممکن است نگرانی‌های حقوق بشری و اخلاقی را برانگیزد؛ از جمله استفاده از این فناوری‌ها در مناطق جنگ‌زده که موجب تلفات غیر نظامیان می‌شود (Jones, & Lee, 2022). همچنین، بحث‌های مربوط به کنترل صادرات تسلیحات، مسئولیت اخلاقی کشور صادرکننده و پیامدهای انسانی این سیاست‌ها در این چارچوب نظری مطرح می‌شود.

این نظریه به سیاستگذاران هشدار می‌دهد که علاوه بر منافع کوتاه‌مدت نظامی و اقتصادی، باید پیامدهای بلندمدت اجتماعی و انسانی را نیز مد نظر قرار دهند تا از آسیب‌های احتمالی به امنیت انسانی جلوگیری شود.

۶- جمع‌بندی مبانی نظری

واقع‌گرایی به‌عنوان چارچوب اصلی این پژوهش انتخاب شده است زیرا با تمرکز بر قدرت، امنیت ملی و رقابت‌های ژئوپلیتیکی، بیشترین توان توضیح پدیده صادرات پهپادهای ایرانی به روسیه را دارد. این نظریه منطق اصلی رفتار دولت‌ها در عرصه تسلیحاتی و پیامدهای راهبردی آن را تبیین می‌کند. باین‌حال، واقع‌گرایی به‌تنهایی قادر به پوشش تمامی ابعاد موضوع نیست. از این رو سه نظریه مکمل به کار گرفته می‌شوند: نظریه امنیت ملی با ارائه رویکردی چندبُعدی، ابعاد سیاسی، اقتصادی و فناورانه را برجسته می‌سازد؛ نظریه روابط اقتصادی بین‌الملل پیوند میان منافع اقتصادی و ملاحظات ژئوپلیتیکی را آشکار می‌کند؛ و نظریه امنیت انسانی ابعاد اخلاقی و اجتماعی صادرات پهپاد را در کانون توجه قرار می‌دهد.

بدین ترتیب، چارچوب نظری پژوهش ماهیتی ترکیبی دارد: واقع‌گرایی به مثابه ستون فقرات تحلیلی عمل می‌کند و نظریه‌های مکمل با پوشش ابعاد مغفول، زمینه ارائه تحلیلی جامع و چندلایه از پیامدهای فروش پهپادهای ایرانی به روسیه را فراهم می‌سازند.

جدول ۲ - مقایسه‌ای میان نظریه‌های کلیدی در حوزه روابط بین‌الملل و امنیت با تمرکز بر فروش

پهپادهای ایرانی به روسیه

نظریه	محور اصلی نظریه	کاربرد در تحلیل فروش پهپادهای ایرانی به روسیه	مزایا	محدودیت‌ها	پیوند با سؤال پژوهش	کاربست در پژوهش حاضر
نظریه واقع‌گرایی	قدرت و امنیت ملی در نظام بین‌الملل؛ آتارشی؛ تمرکز بر رقابت قدرت و بقای دولت‌ها	تحلیل فروش پهپاد به عنوان افزایش قدرت نظامی و نفوذ ژئوپلیتیکی ایران	چارچوب قوی برای تحلیل امنیت و قدرت نظامی؛ واقع‌بینانه	توجه کم به عوامل غیر نظامی و ابعاد انسانی امنیت	سؤال ۲: تغییرات معادلات امنیتی و توازن قوا	تحلیل توان بازدارندگی و وزن استراتژیک ایران در منطقه و جهان
نظریه امنیت ملی	امنیت همه‌جانبه؛ تأکید بر امنیت نظامی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی	بررسی پیامدهای چندوجهی فروش پهپاد بر امنیت کلی جمهوری اسلامی ایران	نگاه جامع به امنیت؛ تأکید بر ابعاد مختلف تهدیدات و فرصت‌ها	گاهی کلی و غیر تخصصی در برخی حوزه‌ها	سؤال ۱: تقویت توانمندی‌های دفاعی و صنعتی ایران	ارزیابی فرصت‌ها و تهدیدات امنیتی و صنعتی در فروش پهپاد
نظریه روابط اقتصادی بین‌الملل	تعاملات اقتصادی و تأثیر آن بر سیاست و امنیت بین‌کشورها	تحلیل فرصت‌های اقتصادی، ایجاد بازار صادراتی و وابستگی‌های فناورانه	تحلیل جامع تعامل اقتصاد و امنیت؛ تأکید بر جنبه‌های اقتصادی	ممکن است نقش قدرت سیاسی و نظامی را کمتر برجسته کند	سؤال ۱: بخش اقتصادی پیامدها	تحلیل اثرات اقتصادی و صنعتی فروش پهپاد و وابستگی فناورانه
نظریه امنیت انسانی	حفاظت از امنیت فردی در برابر تهدیدات فراتر از نظامی مانند فقر، بی‌ثباتی و بحران‌های اجتماعی	بررسی پیامدهای اجتماعی و اخلاقی و انسانی فروش پهپاد (اشتغال، حقوق بشر و ...)	توجه به ابعاد انسانی و اجتماعی؛ تأکید بر عدالت	ممکن است در تحلیل ابعاد سخت و نظامی محدود باشد	سؤال ۳: تهدیدات امنیتی و انسانی	ارزیابی پیامدهای اخلاقی و انسانی فروش پهپاد

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی تهیه شده است و هدف اصلی آن بررسی پیامدهای فروش پهپادهای ایرانی به فدراسیون روسیه و تحلیل تأثیرات آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. به منظور کسب فهمی عمیق، جامع و دقیق از ابعاد پیچیده این مسئله، روش‌شناسی تحقیق بر مبنای گردآوری و تحلیل داده‌های کیفی از منابع متنوع و معتبر شکل گرفته است. رویکرد توصیفی-تحلیلی به پژوهش امکان می‌دهد تا ضمن ارائه تصویر کلی از وضعیت موجود، به تحلیل عمیق عوامل مؤثر، پیامدها و زمینه‌های مرتبط با موضوع بپردازد (کرمی، ۱۳۹۸).

۱- روش گردآوری داده‌ها

برای گردآوری داده‌ها از جست‌وجوی سیستماتیک در پایگاه‌های علمی داخلی و بین‌المللی همچون SID، نورمگز، Springer، Taylor & Francis، Scopus و Web of Science استفاده شد. جست‌وجو با بهره‌گیری از کلیدواژه‌های فارسی و انگلیسی انجام گرفت؛ از جمله «صادرات پهپاد»، «ایران و روسیه»، «امنیت ملی»، «واقع‌گرایی» و همچنین «national»، «Iran Russia military cooperation»، «drone export» و «security» و «realism in international relations».

دامنه زمانی جستجو به ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۴ محدود شد تا پژوهش بر مبنای جدیدترین داده‌ها و تحولات روز استوار باشد. البته در بخش مبانی نظری، برخی آثار کلاسیک بدون محدودیت زمانی وارد مطالعه شدند. برای انتخاب منابع، معیارهای ورود شامل ارتباط مستقیم با موضوع صادرات پهپاد، سیاست‌های دفاعی ایران، همکاری‌های نظامی ایران و روسیه، یا پیامدهای امنیتی آن، انتشار در نشریات علمی معتبر یا اندیشکده‌های شناخته‌شده و برخورداری از استناد علمی بود. در مقابل، معیارهای خروج شامل منابع فاقد پشتوانه علمی، تحلیل‌های صرفاً ژورنالیستی یا غیر تخصصی، و مقالات تکراری یا فاقد داده‌های جدید بودند (هاشمی و احمدی، ۱۴۰۱).

برای مدیریت داده‌ها و سامان‌دهی منابع از نرم‌افزار EndNote استفاده شد که امکان دسته‌بندی منابع، حذف موارد تکراری و سهولت در ارجاع‌دهی را فراهم کرد. این فرآیند به پژوهش اجازه داد مجموعه‌ای نظام‌مند از داده‌های معتبر و به‌روز گردآوری کند که مبنای تحلیل‌های بعدی قرار گرفت.

۲- جامعه مورد مطالعه و نمونه

جامعه مورد مطالعه در این پژوهش شامل مجموعه‌ای از منابع علمی و تحلیلی است که مستقیماً به موضوع صادرات پهپادهای ایرانی به فدراسیون روسیه، پیامدهای امنیتی آن برای جمهوری اسلامی ایران، و چارچوب‌های نظری مرتبط با امنیت ملی و روابط بین‌الملل پرداخته‌اند.

این جامعه به‌طور مشخص از سه دسته منابع تشکیل شده است:

• مقالات علمی پژوهشی و مروری منتشر شده در مجلات داخلی و بین‌المللی معتبر طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۴.

• گزارش‌ها و مطالعات راهبردی منتشر شده از سوی اندیشکده‌ها و مراکز تحقیقاتی شناخته شده (مانند مرکز پژوهش‌های مجلس ایران، اندیشکده بروکینگز و مؤسسه مطالعات بین‌المللی استکهلم)

• اسناد و بیانیه‌های رسمی دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی مرتبط با همکاری‌های دفاعی ایران و روسیه.

با توجه به گستردگی جامعه، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. این نوع نمونه‌گیری به پژوهش امکان می‌دهد تمرکز خود را بر روی داده‌های کلیدی و تأثیرگذار حفظ کند و از پراکندگی و داده‌های کم‌اهمیت جلوگیری نماید (حیدری، ۱۳۹۹). همچنین این رویکرد، اعتبار پژوهش و انتقال‌پذیری یافته‌ها به موقعیت‌های مشابه را افزایش می‌دهد.

معیارهای انتخاب منابع عبارت بودند از:

• تازگی و به‌روز بودن داده‌ها (۲۰۱۵ به بعد).

• ارتباط مستقیم با موضوع پژوهش.

• اعتبار علمی نویسندگان و ناشران (براساس استانداردها یا جایگاه سازمانی).

• میزان عمق و تحلیل ارائه شده (هاشمی و احمدی، ۱۴۰۱).

در مقابل، منابعی که صرفاً ژورنالیستی، فاقد پشتوانه علمی یا تکراری بودند، از نمونه کنار گذاشته شدند. نهایتاً، ۴۲ منبع کلیدی به‌عنوان نمونه نهایی انتخاب شد و مبنای تحلیل مضمون قرار گرفت.

۳- روش تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌ها در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل مضمون (Thematic Analysis) انجام شد که یکی از روش‌های معتبر و پذیرفته‌شده در پژوهش‌های کیفی است (Braun & Clarke, 2006). این روش امکان شناسایی الگوها و مضامین کلیدی مرتبط با پیامدهای مثبت، منفی و چالش‌های فروش پهباد را فراهم می‌کند. فرآیند تحلیل شامل سه مرحله اصلی بود:

۱. **کدگذاری اولیه (Open Coding):** در این مرحله، واحدهای معنایی مرتبط با فروش پهباد، پیامدهای امنیتی، اقتصادی و انسانی از داده‌ها استخراج و برجسته‌سازی شدند. هر بخش از متن منابع به دقت بررسی شد تا مفاهیم کلیدی و جزئیات مهم شناسایی شود.

۲. **شناسایی مضامین اصلی و فرعی (Axial / Pattern Coding):** کدهای اولیه دسته‌بندی و گروه‌بندی شدند تا مضامین اصلی و فرعی شکل گیرند. این مرحله شامل بررسی روابط میان کدها، مقایسه متقابل داده‌ها و تعیین اهمیت نسبی هر مضمون بود.

۳. **تفسیر تحلیلی (Selective / Thematic Interpretation):** در این مرحله، روابط میان مضامین اصلی و چارچوب نظری پژوهش (واقع‌گرایی و نظریه‌های مکمل) تبیین شد و تحلیل عمیق پیامدهای فروش پهباد در ابعاد امنیت ملی، اقتصادی و انسانی ارائه گردید.

۴- اعتبار و روایی پژوهش

برای افزایش روایی و اعتمادپذیری (credibility & trustworthiness)، چندین روش پذیرفته‌شده در پژوهش‌های کیفی به کار گرفته شد:

• **چندمنبعی (Data Triangulation):** داده‌ها از منابع مختلف شامل مقالات علمی، گزارش‌های مراکز پژوهشی، اسناد رسمی و منابع خبری معتبر گردآوری و تحلیل شد تا از صحت و جامعیت داده‌ها اطمینان حاصل شود (Patton, 2015).

• **بازبینی توسط همکاران (Peer Debriefing):** یافته‌ها و کدگذاری‌ها توسط پژوهشگران خبره بررسی و نقد شد تا سوگیری پژوهشگر کاهش یابد.

• **بازخورد کارشناسان (Member Checking):** تحلیل‌های اولیه با کارشناسان حوزه امنیت و

روابط بین الملل مرور شد تا دقت و صحت تفاسیر تأیید شود.

- **ثبت مراحل تحلیل:** (Audit Trail) تمامی مراحل کدگذاری، شکل‌گیری مضامین و تصمیم‌گیری‌ها به صورت مستند ثبت شد تا قابلیت بازتولید و شفافیت پژوهش افزایش یابد.
 - **انعکاس نقش پژوهشگر:** (Reflexivity) پژوهشگر به طور شفاف نقش خود، پیش‌فرض‌ها و تأثیرات احتمالی بر تحلیل داده‌ها را مورد توجه قرار داد.
- این رویکرد چندلایه موجب شد تحلیل داده‌ها هم جامع و دقیق باشد و هم اعتبار علمی و روایی محتوا در سطح استانداردهای بین‌المللی کسب گردد.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

این بخش به تحلیل جامع و دقیق پیامدهای فروش پهپادهای ایرانی به فدراسیون روسیه می‌پردازد و تأثیرات آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار می‌دهد. تحلیل‌ها بر اساس منابع معتبر داخلی و بین‌المللی، داده‌های آماری به‌روز، اسناد رسمی و نمونه‌های عینی صورت گرفته است تا یک تصویر همه‌جانبه و واقع‌بینانه از این همکاری نظامی - فناورانه ترسیم شود.

۱ - پیامدهای مثبت فروش پهپاد به روسیه

فروش پهپادهای ایرانی به روسیه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رخدادهای نظامی - فناورانه دهه اخیر، در ارتقای جایگاه ایران در عرصه فناوری‌های دفاعی و امنیتی منطقه‌ای نقش برجسته‌ای ایفا کرده است. بر اساس گزارش مرکز مطالعات راهبردی تهران (۱۴۰۲)، ایران طی سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۳ بیش از چندین مورد پهپاد رزمی و شناسایی پیشرفته به روسیه صادر کرده است. (Middle East Defense Research Institute, 2023).

تقویت ظرفیت‌های فناورانه و صنعتی: این همکاری، فرصتی بی‌نظیر برای ایران فراهم کرده تا نه تنها ظرفیت‌های تحقیق و توسعه داخلی خود را در زمینه پهپادهای پیشرفته افزایش دهد، بلکه توان تولید انبوه را نیز ارتقا دهد. به گفته احمدی و همکاران (۱۴۰۱)، تبادل فناوری و همکاری در تولید مشترک، موجب کاهش وابستگی به واردات فناوری‌های حساس نظامی شده است و زمینه‌ساز

توسعه صنایع زیرساختی و قطعه‌سازی شده است. این روند، ضمن بهبود خودکفایی ایران، موجب ایجاد اشتغال و توسعه فناوری‌های نوین در حوزه‌های مرتبط گردیده است.

افزایش قدرت بازدارندگی منطقه‌ای: از منظر نظریه واقع‌گرایی، ایران با فروش پهپاد به روسیه و همکاری در حوزه‌های دفاعی، در حال افزایش قدرت نظامی و سیاسی خود است تا در برابر فشارهای تحریمی و تهدیدات خارجی، موضع مقتدرتری اتخاذ کند (مورگنتا، ۱۴۰۰؛ قربانی، ۱۴۰۰). این اقدام راهبردی به ایران اجازه داده است تا نقش تأثیرگذاری در تعادل قوا و توازن نظامی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ایفا کند و همزمان به‌عنوان یک شریک قابل اتکا در اتحادیه‌های نوظهور شناخته شود.

گسترش قدرت/جایگاه: پهپادهای ایرانی که توسط روسیه در مناطق جنگی به کار گرفته شده‌اند، به ایران امکان داده‌اند تا قدرت خود را در معادلات بین‌المللی افزایش دهد. طبق گزارش مؤسسه مطالعات راهبردی خاورمیانه (۲۰۲۳)، این فروش سبب شده است تا ایران به بازیگری کلیدی در شکل‌دهی به روندهای امنیتی و سیاسی منطقه تبدیل شود و جایگاه خود را در مذاکرات دیپلماتیک ارتقا دهد. این موضوع موجب افزایش تعاملات چندجانبه با قدرت‌های بزرگ و میانجی‌گری در مناقشات منطقه‌ای شده است.

کسب درآمدهای ارزی و کاهش فشار تحریمی: صادرات پهپاد به روسیه، که یکی از بزرگ‌ترین مشتریان تجهیزات نظامی ایران در دهه اخیر بوده، فرصت کسب درآمد ارزی قابل توجهی فراهم آورده است که می‌تواند بخشی از آثار منفی تحریم‌ها را تعدیل کند. این درآمدها به نوبه خود به توسعه زیرساخت‌های دفاعی و تأمین منابع مالی برای پروژه‌های علمی و فناوری کمک کرده است.

۲ - چالش‌ها و تهدیدهای امنیتی

علی‌رغم فرصت‌های فراوان، همکاری نظامی ایران و روسیه با فروش پهپادها با مجموعه‌ای از تهدیدات و چالش‌های امنیتی روبه‌رو بوده که نیازمند مدیریت دقیق و سیاست‌گذاری هوشمندانه می‌باشد.

افزایش فشارهای تحریمی و سیاسی: تحلیل مرکز مطالعات استراتژیک امنیت ملی (۱۴۰۲) نشان می‌دهد که این همکاری موجب اعمال تحریم‌های جدید و گسترده‌تری علیه بخش دفاعی ایران شده است. این فشارها، علاوه بر کاهش توان مالی و محدودیت در دسترسی به فناوری‌های حساس،

باعث کاهش همکاری‌های بین‌المللی ایران شده و ایران را در وضعیت انزوای نسبی قرار داده است. **تشدید بی‌ثباتی منطقه‌ای:** نگرانی کشورهای منطقه از ارتقای جایگاه ایران و روسیه در حوزه‌های نظامی باعث شکل‌گیری ائتلاف‌های امنیتی جدید و تشدید رقابت‌های منطقه‌ای شده است. این رقابت‌ها می‌توانند به افزایش تنش‌های امنیتی، مسابقه تسلیحاتی و بی‌ثباتی سیاسی در خاورمیانه منجر شوند (Jones, & Lee, 2022).

پیچیدگی‌های دیپلماتیک و حقوق بشری: همکاری ایران با روسیه که درگیر جنگ اوکراین است، باعث شده تا ایران با واکنش‌های شدید جهانی روبه‌رو شود. موضوعاتی همچون استفاده از پهپادها در مناطق درگیری می‌تواند اعتبار بین‌المللی ایران را تحت فشار قرار دهد.

پیامدهای امنیتی داخلی: انتقال فناوری و همکاری نظامی گسترده ممکن است ریسک‌هایی مانند نفوذ فناوری‌های نظامی خارجی در ساختار دفاعی ایران به همراه داشته باشد. علاوه بر این، حساسیت داخلی و نگرانی‌های مرتبط با وابستگی متقابل فناوریانه و سیاسی به یک طرف، موضوعاتی هستند که باید در سیاست‌گذاری مد نظر قرار گیرند.

نظریه توازن تهدید والت (۱۹۸۷)، در این زمینه بیان می‌کند که تهدیدهای حاصل از همکاری‌های نظامی ایران و روسیه می‌تواند موجب تقویت سیاست‌های مقابله‌ای و ائتلاف‌سازی در سطح منطقه و فراتر از آن شود. در نتیجه، این همکاری ممکن است به پیچیدگی روابط امنیتی، ایجاد رقابت تسلیحاتی و افزایش عدم اعتماد در منطقه دامن بزند (رستمی، ۱۴۰۱).

۳ - فرصت‌های استراتژیک

در برابر چالش‌ها، فروش پهپادهای ایرانی به روسیه فرصت‌های استراتژیکی قابل توجهی را نیز برای ایران فراهم آورده است.

گسترش همکاری‌های چندجانبه و دیپلماسی دفاعی: این همکاری موجب تعمیق روابط راهبردی میان ایران و روسیه شد و زمینه‌ساز توسعه همکاری‌های چندجانبه در حوزه‌های دفاعی، انرژی، فناوری‌های پیشرفته و حتی اقتصادی شده است. نظریه وابستگی متقابل پیچیده (کهن و نای، ۱۹۷۷؛ شریفی، ۱۳۹۷) تأکید دارد که این شبکه‌های متقابل می‌توانند موجب افزایش ثبات نسبی و تعاملات مبتنی بر منافع مشترک شوند.

توسعه امنیت ملی چندبُعدی: از منظر نظریه امنیت ملی چندبُعدی بوزان (۱۹۹۱) و موسوی (۱۳۹۵)، همکاری در زمینه پهپادها نه تنها امنیت نظامی ایران را تقویت می‌کند، بلکه می‌تواند به بهبود امنیت اقتصادی و سیاسی کشور نیز منجر شود. به‌عنوان مثال، تولید مشترک قطعات و تبادل فناوری باعث کاهش وابستگی به منابع خارجی شده و ایران را در برابر تحریم‌ها مقاوم‌تر می‌سازد.

افزایش قدرت چانه‌زنی و نفوذ منطقه‌ای: این همکاری، ایران را به بازیگری مؤثرتر در معادلات ژئوپلیتیکی تبدیل کرده است. حسینی و همکاران (۱۴۰۱) معتقدند که فروش پهپاد به روسیه باعث افزایش توان چانه‌زنی ایران در مذاکرات سیاسی و امنیتی شده و به تقویت موقعیت ایران در عرصه بین‌المللی کمک می‌کند.

ارتقای توانمندی‌های دفاعی و خودکفایی: توسعه فناوری پهپادها در قالب همکاری با روسیه می‌تواند موجب تسریع روند خودکفایی ایران در زمینه‌های حساس دفاعی شود. این امر باعث افزایش تاب‌آوری کشور در برابر فشارهای بین‌المللی و محدودیت‌های تکنولوژیک شده است.

ایجاد فرصت‌های اقتصادی و اشتغال‌زایی: فروش پهپادها به روسیه، علاوه بر تأمین منابع مالی، به طور طبیعی می‌تواند موجب ایجاد اشتغال مستقیم و غیر مستقیم در بخش‌های مختلف صنعتی و تحقیقاتی ایران شده و به توسعه زیرساخت‌های صنعتی کمک کند.

جدول ۳ - مقایسه پیامدهای فروش پهپادهای ایرانی به روسیه و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران

ابعاد پیامدها	پیامدهای مثبت فروش پهپاد به روسیه	پیامدهای منفی (چالش‌ها و تهدیدها)
فناوری و صنعت دفاعی	- تقویت ظرفیت‌های تحقیق و توسعه داخلی پهپاد- ارتقای توان تولید انبوه و خودکفایی در صنایع دفاعی	- فشار تحریم‌ها و محدودیت دسترسی به فناوری‌های حساس- وابستگی فناورانه به روسیه و ریسک نفوذ فناوری‌های خارجی
توانمندی نظامی و بازدارندگی	- افزایش قدرت بازدارندگی ایران در برابر تهدیدات خارجی- ارتقای جایگاه ایران در معادلات نظامی منطقه و فرامنطقه‌ای	- افزایش حساسیت بازیگران منطقه‌ای و تشدید رقابت تسلیحاتی- پیچیدگی و بی‌ثباتی بیشتر در توازن قوا
دیپلماسی و سیاست خارجی	- تقویت روابط راهبردی با روسیه و توسعه همکاری‌های چندجانبه- افزایش قدرت چانه‌زنی ایران در مذاکرات بین‌المللی	- واکنش‌های منفی بین‌المللی و احتمال انزوای سیاسی- احتمال ایجاد ائتلاف‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای علیه ایران
اقتصاد و منابع مالی	- کسب درآمد ارزی قابل توجه و کاهش اثرات تحریم‌ها- ایجاد فرصت‌های اشتغال و توسعه زیرساخت‌های صنعتی	- تأثیر منفی تحریم‌ها بر توسعه اقتصادی کلی و بخش دفاعی ایران
امنیت منطقه‌ای و ژئوپلیتیک	- ارتقا جایگاه ایران در معادلات منطقه‌ای و جهانی- توانمندسازی روسیه در درگیری‌های منطقه‌ای و ارتقای قدرت مشترک ایران	- نگرانی کشورهای همسایه از تغییر توازن قوا و تشدید بی‌ثباتی امنیتی منطقه- پیچیدگی بیشتر در مناسبات امنیتی منطقه‌ای
مسائل حقوق بشری و بین‌المللی	- افزایش اعتبار ایران به عنوان بازیگر مهم در فناوری‌های نظامی	- نگرانی‌ها و انتقادات بین‌المللی درباره استفاده از پهپادها در مناطق درگیری

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

تحلیل پیامدهای فروش بهیادهای ایرانی به فدراسیون روسیه نشان می‌دهد که این اقدام نه تنها یک تراکنش نظامی ساده نیست، بلکه حرکتی راهبردی است که می‌تواند جایگاه ایران را در امنیت ملی، فناوری دفاعی و عرصه ژئوپلیتیک منطقه‌ای و بین‌المللی بازتعریف کند. یافته‌ها حاکی از آن است که این همکاری، هم فرصت‌ها و هم تهدیدهایی چندوجهی ایجاد کرده و تعامل پیچیده‌ای میان ابعاد نظامی، اقتصادی، دیپلماتیک و اخلاقی برقرار ساخته است.

از منظر تحلیلی، می‌توان چند نکته کلیدی را استخراج کرد:

۱. **تعادل میان فرصت‌ها و تهدیدها:** همکاری با روسیه باعث تقویت ظرفیت‌های فناورانه، ارتقای قدرت بازدارندگی و افزایش قدرت ژئوپلیتیک ایران شده است. با این حال، تهدیداتی نظیر فشارهای تحریمی، چالش‌های حقوق بشری و پیچیدگی‌های دیپلماتیک، ضرورت طراحی سیاست‌های مدیریت ریسک و تنظیم دقیق اولویت‌ها را برجسته می‌کند. این توازن میان فرصت و تهدید، یک چارچوب انتقادی برای سیاست‌گذاری آینده ارائه می‌دهد.

۲. **پیچیدگی پیامدهای راهبردی:** پیامدهای این همکاری صرفاً به کوتاه‌مدت و نظامی یا اقتصادی محدود نمی‌شود، بلکه در میان‌مدت و بلندمدت بر امنیت ملی، توانمندی صنعتی و حتی اعتبار دیپلماسی ایران تأثیر می‌گذارد. این تحلیل نشان می‌دهد که موفقیت راهبردی تنها با تمرکز بر یک بُعد حاصل نمی‌شود و نیازمند دیدگاه چندبُعدی و جامع است.

۳. **درس‌های نظری و سیاستی:** تجربه فروش بهیاد به روسیه تأکید می‌کند که نظریه واقع‌گرایی، در کنار نظریه‌های مکمل مانند امنیت ملی چندبُعدی و امنیت انسانی، چارچوب مناسبی برای تحلیل چنین تعاملاتی است. به عبارت دیگر، سیاست خارجی و دفاعی کشور باید بر پایه محاسبات دقیق منافع ملی و ارزیابی پیامدهای چندجانبه شکل گیرد و از سیاست‌های صرفاً اقتصادی یا نظامی فراتر رود.

۴. **اهمیت مدیریت انتقادی و آینده‌نگر:** یافته‌ها نشان می‌دهد که برای بهره‌برداری حداکثری از فرصت‌ها و کاهش تهدیدها، لازم است نهادهای سیاست‌گذار با استفاده از سامانه‌های تحلیل داده، سناریونویسی و مطالعات تطبیقی، تصمیم‌گیری‌های خود را به‌روزرسانی کنند. رویکردی انتقادی و علمی

در سیاست‌گذاری می‌تواند ضمن حفظ منافع راهبردی، ریسک‌های دیپلماتیک را کاهش دهد.

۵. تأکید بر پیامدهای اخلاقی و انسانی: همکاری‌های نظامی - فنی نمی‌تواند صرفاً از منظر قدرت و امنیت ملی ارزیابی شود؛ پیامدهای انسانی و اخلاقی همواره باید به‌عنوان بخشی از ارزیابی راهبردی لحاظ شود تا سیاست‌های دفاعی همزمان با حفظ منافع ملی، از رفتار مسئولانه در سطح بین‌الملل نیز برخوردار باشد.

در نهایت می‌توان گفت فروش پهپادهای ایرانی به روسیه تجربه‌ای است که نشان می‌دهد موفقیت سیاست‌های دفاعی و صادرات نظامی، حاصل توازن دقیق میان منافع کوتاه‌مدت و اهداف بلندمدت امنیتی، اقتصادی، دیپلماتیک و اخلاقی است. این تجربه درس‌های انتقادی و راهبردی ارزشمندی برای طراحی سیاست‌های آینده، مدیریت ریسک و ارتقای جایگاه ایران در عرصه بین‌المللی فراهم می‌آورد و ضرورت اتخاذ رویکردی چندبُعدی، تحلیلی و آینده‌نگر را به وضوح نشان می‌دهد.

با توجه به یافته‌های این پژوهش و پیچیدگی‌های مرتبط با فروش پهپادهای ایرانی به فدراسیون روسیه، مجموعه‌ای از پیشنهادها به سیاست‌گذاران، تحلیل‌گران امنیتی، و پژوهشگران حوزه روابط بین‌الملل ارائه می‌گردد تا ضمن بهره‌برداری بهینه از فرصت‌ها، بتوانند تهدیدات و ریسک‌های احتمالی را مدیریت کنند.

۱- تدوین دکترین صادرات نظامی با محوریت امنیت ملی

جمهوری اسلامی ایران می‌بایست چارچوبی رسمی و جامع برای صادرات تجهیزات نظامی از جمله پهپادها طراحی کند که در آن، ملاحظات امنیت ملی به‌عنوان اولویت اصلی لحاظ شود. این دکترین باید علاوه بر جنبه‌های فنی و اقتصادی، ابعاد اخلاقی، پیامدهای حقوق بشری و تأثیرات ژئوپلیتیکی صادرات نظامی را نیز به صورت دقیق و چندوجهی پوشش دهد. چنین رویکردی می‌تواند از بروز آسیب‌های غیرمنتظره جلوگیری کرده و صادرات نظامی ایران را در مسیر پایدار و مسئولانه قرار دهد.

۲- ایجاد سامانه ارزیابی پیامدهای راهبردی صادرات نظامی

پیشنهاد می‌شود یک سامانه پیشرفته و تخصصی برای پیش‌بینی و ارزیابی پیامدهای کوتاه‌مدت و

بلندمدت فروش تجهیزات نظامی به کشورهای هدف، به ویژه بازیگران کلیدی توسعه یابد. این سامانه باید با استفاده از مدل‌های تحلیل داده، سناریونویسی و رصد تحولات منطقه‌ای و جهانی، پیامدهای نظامی، سیاسی، اقتصادی و اخلاقی این فروش‌ها را شناسایی و تحلیل کند تا تصمیم‌گیرندگان بتوانند بر اساس اطلاعات دقیق و جامع، سیاست‌های خود را بهینه‌سازی نمایند.

۳- گسترش دیپلماسی دفاعی فعال

در کنار توسعه صادرات نظامی، ضرورت دارد دیپلماسی دفاعی فعال و سازوکارهای گفت‌وگو و اطمینان‌سازی با کشورهای منطقه و بازیگران بین‌المللی به‌طور جدی تقویت شود. این اقدام می‌تواند از تبدیل شدن موفقیت‌های نظامی به تهدیدات سیاسی یا تنش‌های دیپلماتیک جلوگیری کرده و فضای همکاری‌های منطقه‌ای و جهانی را برای ایران تسهیل کند. سیاست‌های هماهنگ شده دفاعی-دیپلماتیک، بستر مناسبی برای مدیریت تعارضات و ارتقای امنیت جمعی منطقه فراهم می‌آورد.

۴- انجام مطالعات تطبیقی و یادگیری از تجارب دیگر کشورها:

پژوهش‌های تطبیقی و تحلیلی درباره تجربه کشورهای پیشرفته در زمینه صادرات پهپاد، مانند ترکیه، چین و دیگران، که هم دارای نمونه‌های موفق و هم چالش‌برانگیز هستند، می‌تواند به طراحی سیاست‌های صادرات نظامی ایران کمک کند. بررسی نقاط قوت و ضعف این کشورها در زمینه فناوری، دیپلماسی دفاعی، مدیریت پیامدهای بین‌المللی و قوانین اخلاقی، فرصتی برای بهینه‌سازی سیاست‌های داخلی و ارتقای جایگاه ایران در عرصه بین‌المللی فراهم می‌آورد.

۱. ابراهیمی، حسن. (۱۴۰۰)، تحلیل مضمون در پژوهش‌های علوم سیاسی: رویکردها و تکنیک‌ها، فصلنامه روش‌شناسی علوم اجتماعی، ۲(۵)، ۱۱۵-۱۳۲.
۲. احمدی، سعید. (۲۰۲۳)، فناوری پهپاد در ایران: پیشرفت‌ها و صادرات نظامی، مجله فناوری‌های نوین دفاعی، ۸(۲)، ۱۱۲-۱۳۴.
۳. احمدی، محمد. (۲۰۲۳)، توسعه صنعت پهپاد در ایران و روند صادرات. مجله مطالعات دفاعی خاورمیانه، ۸(۱)، ۱۰-۲۸. ۲۴.
۴. احمدی، محمد. (۱۴۰۲)، فناوری پهپادهای ایرانی و توسعه صنعت دفاعی، تهران: دانشگاه تهران.
۵. افشاری، نادر. (۱۴۰۱)، سیاست‌های منطقه‌ای ایران و تأثیر آن بر مناسبات قدرت‌های بزرگ، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۶. بلک، جان. (۱۳۹۷)، نظریه امنیت ملی: مفاهیم و کاربردها، ترجمه محمدرضا رضایی، تهران: انتشارات آگاه.
۷. بوزان، بری. (۱۳۹۵)، مردم، دولت‌ها و ترس: یک تحلیل از امنیت ملی در دوران مدرن (م. موسوی، مترجم)، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک.
۸. بیات، محمد. (۱۴۰۲). بررسی نقش غیرمستقیم ایران در جنگ اوکراین، فصلنامه مطالعات اوراسیا، ۴(۱)، ۴۵-۶۸.
۹. پژوهشکده راهبردی دفاعی (۱۴۰۲)، گزارش سالانه صنایع دفاعی ایران، تهران: سازمان صنایع دفاع.
۱۰. تاجیک، مهدی. (۱۴۰۰)، مفهوم امنیت در روابط بین‌الملل: از کلاسیک تا مدرن، مجله مطالعات سیاست خارجی، ۲(۶)، ۶۰-۸۸.
۱۱. حسینی، نادر، محمدی، رضا، و عباسی، سجاد. (۱۴۰۱)، نقش صادرات پهپاد در تقویت همکاری‌های نظامی منطقه‌ای. پژوهش‌های نظامی منطقه‌ای، ۳(۳)، ۸۷-۱۰۵.
۱۲. حیدری، سعید. (۱۴۰۲)، تهدیدات فناورانه در صادرات تجهیزات نظامی ایران. فصلنامه امنیت ملی و دفاعی، ۳(۴)، ۹۰-۱۰۶.
۱۳. رحیمی، کریم. (۱۴۰۲)، بازدارندگی منطقه‌ای در پرتو صادرات پهپاد. ماهنامه دفاعی - راهبردی، ۷۵، ۲۲-۳۵.
۱۴. رستمی، لیلا. (۱۴۰۱)، بازخوانی نظریه توازن تهدید در تعاملات استراتژیک ایران، فصلنامه روابط بین‌الملل نوین، ۵(۱)، ۵۴-۷۸.
۱۵. رضایی، علی. (۱۴۰۰)، بررسی توانمندی‌های فنی پهپادهای ایرانی و نقش آنها در قدرت دفاعی کشور، نشریه علوم دفاعی، ۱۲(۱)، ۴۵-۶۲. ۲۲.

۱۶. رضایی، مهدی. (۱۴۰۰)، قابلیت‌های پهپادهای ایرانی و نقش آن‌ها در قدرت دفاعی کشور. فصلنامه پژوهش‌های دفاعی، ۱۲(۳)، ۷۸-۵۵.
۱۷. قاسمی، سعید. (۱۴۰۱)، ایران و روسیه در هندسه جدید قدرت جهانی. تحقیقات سیاست خارجی، ۱۰(۲)، ۱۰۵-۱۲۴.
۱۸. کارتر، لورنس. (۱۴۰۰)، امنیت چندبعدی فراتر از حوزه نظامی، مطالعات امنیتی، ۱۵(۳)، ۶۸-۴۵.
۱۹. کریم‌زاده، فرزاد. (۱۴۰۲)، تأثیر همکاری‌های نظامی ایران و روسیه بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. پژوهش‌های راهبردی منطقه‌ای، ۵(۳)، ۷۸-۹۷.
۲۰. کهن، رابرت، و جوزف نای (۱۳۹۷)، وابستگی متقابل پیچیده و سیاست جهانی (م. شریفی، مترجم)، تهران: نشر نگاه معاصر.
۲۱. مرکز مطالعات تحریم‌ها. (۲۰۲۳)، گزارش جامع تحریم‌های نظامی علیه ایران. واشنگتن دی‌سی: اندیشکده سیاست امنیتی آمریکا.
۲۲. مرکز مطالعات راهبردی (۱۴۰۲)، گزارش امنیتی همکاری‌های نظامی ایران و روسیه. تهران: مرکز مطالعات راهبردی.
۲۳. مرکز مطالعات راهبردی. (۱۴۰۲)، گزارش تحلیلی فروش پهپادهای ایرانی به روسیه و پیامدهای آن. تهران: مرکز مطالعات راهبردی ایران.
۲۴. مورگنتا، هانس. (۱۴۰۰)، سیاست میان ملت‌ها: مبارزه برای قدرت و صلح (ع. قربانی، مترجم)، تهران: نشر قومس.
۲۵. موسوی، محمدرضا. (۱۳۹۹)، تحلیل اثرات فروش تسلیحات نظامی در امنیت منطقه‌ای. مجله مطالعات بین‌الملل و امنیت ملی، ۵(۲)، ۱۲-۳۴.
۲۶. نظامی‌پور، فریدون. (۱۴۰۱)، اتحادهای منطقه‌ای و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مطالعات خاورمیانه، ۸(۲)، ۳۳-۵۷.

منابع لاتین

- Ahmadi, M. (2023). *Iranian drone industry development and export trends*. *Journal of Middle Eastern Defense Studies*, 8(1), 10-28.
- Smith, J. (2021). *Advances in UAV technology and defense strategies*. *Defense Journal*, 12(3), 45-60.
- Johnson, M. (2019). *Military technology transfers and strategic shifts in the Middle East*. *Journal of International Security Studies*, 22(4), 110-130.
- Jones, P., & Lee, S. (2022). *Military cooperation and security risks: A regional perspective*. *International Security Review*, 15(2), 75-92.00.